

THE MUSICAL PEDAGOGICAL VIEWS OF DIMO BOYCHEV – A PREAMBLE TO THE CONTEMPORARY MUSICAL EDUCATIONAL STRATEGIES IN BULGARIA

Diana Petkova

PU “Paisii Hilendarski”- Plovdiv, Bulgaria, diana.petkova@uni-plovdiv.bg

Abstract: Music as a subject area and object of pedagogical interaction provokes debates, which prove an aspiration to build a complete system of music education. At the end of the 19th century until the middle of the 20th century series of articles, collections of songs, methodological developments and models for teaching music in various educational levels are published. There are public debates about music curricula, the development of music education activities, resource provision and the pedagogical competence of music teachers. Born in 1878 Dimo Boychev is one of the bright figures in the society of musicians. Having worked as a music teacher, he created the first Children's Flower in Plovdiv in 1902. The aim of the present work is the projection of Boychev's musical pedagogical views to the current SES (state educational standards) for the educational major "Music". The conceptual model for music education activity, described in his book "Singing in primary schools and folk schools. Methodical Notes", published in 1922. The proposed system emphasizes the vocal activity at school as a synergistic component of the phonological and musical lexicon, a mechanism is presented for a smooth transition from listening imitative reproduction to the formation of reading technique through musical literacy, the role of the school song as an educational tool is highlighted and the its artistic parameters. Musical realization is integrated into various forms of collective music initiatives: choirs, orchestras and what Boychev defined as musical societies - Children's Flowers. The research methodology includes a comparative analysis of methodological notes and the transfer of music education paradigms from the beginning of the 20th century to the modern cognitive environment. The validation of the main components of the competence approach: knowledge, skill and attitude structure a holistic educational environment adaptable to different historical eras.

Keywords: musical education, Dimo Boychev, musical activity

МУЗИКАЛНО ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ ВЪЗГЛЕДИ НА ДИМО БОЙЧЕВ – ПРЕАМБЮЛ НА СЪВРЕМЕННИТЕ МУЗИКАЛНО ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТРАТЕГИИ В БЪЛГАРИЯ

Диана Петкова

ПУ „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив, РБългария, diana.petkova@uni-plovdiv.bg

Резиме: Музиката като предметна област и обект на педагогическото взаимодействие предизвиква дебати, които доказват стремеж към изграждане на цялостна система за музикално образование. Още в края на XIX в. до средата на XX в. излизат поредици от статии, сборници с песни, методически разработки и модели за преподаване на музика в различни образователни степени. Водят се обществени дебати относно учебни програми по музика, организацията на музикалнообразователната дейност, ресурсната осигуреност и педагогическата компетентност на учителите по музика. Роденият през 1878 г. Димо Бойчев е една от ярките фигури в обществото на музикалните дейци. Работил като учител по музика, той създава първата Детска китка в Пловдив през 1902 г. Цел на настоящата разработка е проекцията на музикалнопедагогическите възгледи на Бойчев към актуалните ДОС (държавнообразователни стандарти) за образователно направление „Музика“. Разгледан е концептуалния модел за музикалнообразователна дейност, описан в книгата му „Пението в първоначалните училища и народните прогимназии. Методически бележки“, издадена през 1922 г. Предложената система акцентува на вокалната дейност в училище като синергичен компонент на фонологичната и музикална лексика, представя се механизъм за плавно преминаване от слуховоподражателно възпроизвеждане към формиране на четивна техника, чрез музикално оgramотяване, изтъква се ролята на училищната песен като инструмент на възпитанието и се определят художествените ѝ параметри. Музикалната реализация се интегрира в различни форми на колективно музициране: хорове, оркестри и определените от Бойчев като музикални общества – Детски китки. Методологията на изследването включва сравнителен анализ на методическите бележки и трансфер на музикалнообразователни парадигми от началото на XX век към съвременната когнитивна среда. Валидизирането на основните компоненти на компетентностния подход: знание, умение и отношение структурират холистична образователна среда, адаптивна към различните историческите епохи.

Ключови думи: музикално образование, Димо Бойчев, музикална дейност.

1. УВОД

Историческите процеси в България оказват силно влияние върху образователните стандарти и изграждането на система за обществено образование. Музиката, като предметна област и обект на педагогическото взаимодействие, предизвиква дебати, които доказват стремеж към изграждане на цялостна система за музикално образование. От края на XIX в. до средата на XX в. излизат поредици от статии, сборници с песни, методически разработки и модели за преподаване на музика в различни образователни степени. Последователно се формират културни музикални центрове: читалища, народни музикални училища, певчески дружества, оркестри и др. Кипи активна художествено-творческа дейност и се полагат основите на професионалната музикална култура и нужната ѝ образователна платформа, „както и музикалната педагогика в специализираното и в общообразователното обучение с различните им форми на изява“ (Мангова, 2020, с. 57). С иновации и културни реформи е белязан и професионалният и творческият път на Димо Бойчев – музикален педагог и диригент, концентрирал вниманието си към ученическите хорови състави с ясното съзнание, че „голяма роля при музикалното възпитание на децата се пада на училищната песен“ (Бойчев, 1922, с.10). Роден през 1878 г. в село Ичера, Котленско, той завършва Педагогическото училище в гр. Казанлък, учи в Одеса и в Киевското музикално училище. Последователно работи в село Градец, Котел и Пловдив, където основава първата „Детска китка“ през 1902 г. Инициира създаването на съюз на Детските музикални китки и е негов председател до 1923 г. Основава Детска музикална китка в Охрид, а от 1923 до 1935 г. е учител в българското училище в Цариград, където ръководи хорови състави и създава детска музикална китка „Македонка“ (Мевсим, 2020). Един от най-забележителните му трудове е „Пението в първоначалните училища и народните прогимназии“ издаден 1922 г. В предговора на книгата Д. Бойчев подчертава, че „всичко написано тук, с малки изключения е резултат от моята практика“ (Бойчев, 1922, с.2), което придава още по-голяма стойност на труда.

2. МУЗИКАЛНО ПЕДАГОГИЧЕСКИ ВЪЗГЛЕДИ НА ДИМО БОЙЧЕВ

Цел на настоящата разработка е проекцията на музикалнопедагогическите възгледи на един от най-изявените педагози от началото на XX в., изградил и оставил в наследство традиции, свързани с хоровата култура към актуалните ДОС (държавнообразователни стандарти) за образователно направление „Музика“. Обект на проучването е книгата на Димо Бойчев – „Пението в първоначалните и народните училища“. Книгата съдържа две глави, които разглеждат проблемите на обучението по музика. Глава (А) – „Първоначалното училище“ съдържа девет теми: Песенето основа на музикалното възпитание на децата; Какви песни трябва да се пеят в училище; Хорово пение; Какви минимум знания трябва да има учителя, за да се надява на успех; Преподаване песен по слух.; С какъв инструмент да си служи учителя; Пее по ноти в първоначалното училище; Летни учителски музикални курсове; Преглед на детската музикална литература. Глава (Б) – „Прогимназии“ – пет: За учебниците по пее; Сегашната програма по пее и каква трябва да бъде новата; Как постъпвам при преподаване материала в I, II и III класове; Прогимназиални хорове и оркестри; Детски музикални китки. Ясно се очертават следните водещи теми:

- Вокалната дейност като водеща в музикалнообразователния процес,
- Музикална грамотност – музикалнотеоретична подготовка.
- Музикалнопрофесионалната подготовка на учителя по музика и необходимостта от периодична квалификация.
- Музикална литература и стандарти за приложението ѝ в образователния процес.
- Детски китки, хорове и оркестри като най-висша форма на резултат от музикалнопедагогическото взаимодействие.

Конструктът на методиката на Бойчев е изцяло подчинен на **вокалната дейност**. Той разглежда песенето като инструмент за възпитание, анализира семантичната и фонологичната структура на музикалния материал за пее в училище, набляга на темпоралния подход: от пее по слух към работа с нотен текст. За успешното изучаване и изпълнение на песен по слух приема, че първо трябва „да възбудим у децата интерес“ (пак там, с.28), отрича диференцирането на фонологична и музикална лексика като два отделни елемента на музикалното произведение, свързва изучаването на песента с „две неща: тонови трайности и тонови височини“ (пак там, с.29) и именно това му дава основание да проектира в педагогическата си дейност ритмичен изговор на текста на песента, включвайки първоначално метроритмичната и след това тонововисочинната организация, такава е и съвременната парадигма: „ритъм и височина“ (Делирадева, 2021, с.125). Отрича рецидивната практика, при която първо се заучава текстът, преди песента да е слушана и акцентира на синкретичността в жанра. Песента според него е „семиотичен обект с хомогенна система на изграждане“ (Сидерова, 2024, с.58). Той набляга на емоционалната интерпретация от самото запяване и изискванията за гласоводенето както и усъвършенстване на вокалите. Предлага различни форми за

запаметяване: пеене по групи, пеене с различен шрих, динамика и темпо, визуализиране на мелодичната линия. Сентенцията, която е водеща в практиката му е че „пеенето се учи чрез пеене“ (Бойчев, 1922, с.30). **Музикалнотеоретичната** подготовка Бойчев, изцяло подчинява на повишаване уменията за пеене. Той я възприема като средство и счита, че „Теорията трябва да бъде от практиката за практиката“ (пак там, с.52). Противопоставяйки се на формалното музикално теоретично знание той дава модел за формиране на естетическа култура от емоционална отзывчивост към когнитивна дейност до метакогнитивна еманация в художествената практика или учене чрез практика като придобитите умения се моделират, аргументирайки дейността в музикално-теоретичните парадигми. В част Б „Прогимназии“, глава „За учебниците по музика“ откриваме изобилие от критични бележки по отношение на терминологичните описания на водещи понятия в музиката. Посоката на анализ е насочена към точни и ясни обосновки, които са лишени от многословие и кореспондират с практическо интерпретиране в музикална дейност – най-вече „пеене“. Димо Бойчев подрежда теоретичния материал в 1,2 и 3. клас в учебна програма по теми. За първи клас определя шестнадесет теми, които са:

- I. Звук и тон. Свойства на тона: височина, трайност, сила и „цвят“. Първоначално се работи върху звук и слуховото разпознаване на броя на изсвирените тонове, след това се насочва вниманието към височината на тона като първо се свирят или пеят четири тона с различна височина, а после един от тоновете се повтаря и е важно слухово да се отчете повторението и от четирите прозвучали тона да се анализират три височини. След височина се въвежда трайност като се изпълняват два еднакви по височина тона, с различно времетраене и постепенно се въвежда нотната стойност от тоновата трайност. Трети елемент е силата, а четвърти се въвежда тембърът, който Бойчев нарича „цвят“.
- II. Нотно писмо – ноти по форма. В тази тема наблюдаваме интеграция между музикален и езиков синтаксис. Той оприличава цялата нота с буквата „О“ и дори я нарича „око“.
- III. Основни тонове – основна тонова стълбичка. Пее се основния звукоред по тоновата стълбичка.
- IV. Петолиние и ключ „сол“ – формиране на музикална писмена култура
- V. Слухово запознаване с такт. Описаната методика е свързана със слухово наблюдение на „деление на малки равни части на всяка мелодия“ (пак там, с.79), така се въвежда понятието „такт“
- VI. Упражнения с тоновете сол-фа-ми. Изпълняват се солфежи в различна ритмика, в размер 2/4, за да се подготви следващата тема.
- VII. Такт 2/4.
- VIII. Упражнения с ми-ре-до.
- IX. Упражнения със сол-фа-ми-ре до.
- X. Упражнение с тоновете сол-ла-си-до.
- XI. Паузи и упражнение с четвъртина пауза.
- XII. Такт 3/4.
- XIII. Легато и фермата.
- XIV. Точка след половина нота.
- XV. Такт 4/4.
- XVI. Знак за повторение.

Във втори и трети клас продължава музикалнотеоретичната подготовка като се акцентува на неравноделните размери, интервали, мажорен и минорен лад, знаци за алтерация и видове гласове.

Музикалнопедагогическата компетентност на учителите и необходимостта от ежегодно повишаване на квалификацията им също е обект на коментар. Той смята, че учителят по музика задължително трябва да може да свири на музикален инструмент и препоръчва пианото, заради хармоничния слух на учениците. Предвижда задължителни летни курсове, които съдържат комплекс от специализирана подготовка: „Елементарна теория на музиката“, „Солфиране“, „Цигулка“, „Хармония“, „Методика“, „Хорово пеене“ (пак там, с.38).

Акцентувайки на вокалната дейност, Бойчев формулира изисквания към **музикалния материал**. В труда му ясно се регламентират десет критерия за „хубава“ училищна песен:

- Музиката на всяка песен трябва да съответства на добре избран текст.
- „Музикалните ударения да съвпадат с ония в текста“ (пак там, с.14)
- Песента да кореспондира тематично с годишния и празничния календар.
- Интегративно взаимодействие с останалите образователни направления.
- „Да отговаря на умственото развитие на учениците“.
- Да е съобразена с диапазонана съответната възраст.
- Тематично да кореспондира с детския свят, да доминират жизнерадостни и весели песни.

- Процентът на народните песни да е по-голям.
- „Да се пеят черковни песни“ (пак там, с.23)
- Да не се пеят войнишки песни.

Дадените примери за музикален материал, включен в различните методически помагала показват концептуалния модел за училищна песен. Много задълбочено са анализирани всички компоненти на дидактичните ресурси. Разглеждайки сонорната структура на жанра, Бойчев не приема една и съща мелодия да се интегрира към различни текстове и дава за пример „Сарината песен“ от пиесата към „Към пропаст“ на Хр. Цоев към която е записано: „*На същия мотив може да се пее народната песен „Мома и звезда“*“ (пак там, с.11). Противопоставя се на семантичното противоречие: тъжен текст – весела, играва мелодия и липсата на различни мелодични фрази при наличие на два образа с контрастно емоционално състояние (песента „Видиш ли птиченце крилато“ на Б. Тричков). Много ревностно Бойчев защитава синкретичността на жанра „песен“, считайки, че не може да се прави компромис с нито един от структурните компоненти. Музиката и текстът трябва да имат художествена стойност, интонационна симбиоза и синергетична метроритмична организация, както твърди Матева: „...думите“ трябва да се облекат в музика“ (Матева, 2022, с. 270).

Интересно е, че под хорово пеене Бойчев разбира многогласно пеене, той не допуска ансамброво изпълнение, което да е монодийно. В делението по партии на гласовете вижда възможност да се обхванат повече хористи с различен певчески диапазон. Разбира се отново обръща внимание на подбора на репертоар, съобразно възрастта и споделя наблюдението си, че двуглас с доминиращ интервал секста е предпочитан от учениците. Залагането на хоровото пеене като основополагаща дейност е дало своите резултати. Яна Делерадева (хоров диригент, ръководител на хор „Детска китка“ – гр. Пловдив) пише, че „десетилетия наред България е била сред водещите страни в областта на детско-юношеското хорово изкуство (Делирадева, 2020, с. 380). Според нея, след 1989 г. „детските хорове в нашата страна от водещи се превърнаха в следващи световните тенденции по отношение на репертоар, подходи към пеенето и хористите“. Неизменен е приносът на Димо Бойчев за развитието на детското хорово изкуство в България: активното му участие в процеса на създаване на съюз на Детските китки и углавяването му. Самият факт, че постъпвайки като учител по музика в Истанбулското училище той не се задоволява само с преките си професионални ангажменти, а създава екзархийски смесен хор и детска китка (Мевсим, 2023). Според Бойчев, всяко училище трябва да има хорова формация: „той (хорът) ще послужи като средство, ще даде условия за развиване надарените в музикално отношение деца.“ По отношение на оркестри към училищата, има резерви, тъй като това не е автономна дейност на училищното музикално образование. В тези оркестри участват ученици, които учат музикален инструмент при частни учители и потигнатите резултати не са релевантни на предлаганото обучение, а се създават само условия за ансамброво изпълнение. Докато етапите на израстване в областта на вокалната музика могат да се планират изцяло в общообразователна среда. Те са: пеене в часовете по музика, пеене в хор и накрая участие в Детска китка, която е своеобразно музикално общество, съчетаващо вокална и музикално-сценична дейност. Видно е пристрастието на Бойчев към вокалната култура и от следното твърдение: „Свиренето на инструмент няма нужното значение за развитието детския слух. Напр. при пианото, цигулката, или който и да е друг инструмент, детето удря на повече или по-малко определени места, та умствените способности не вземат такова живо участие както при пеенето“ (Бойчев, 1922, с.6).

3. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

Приемственост между идеите на Д. Бойчев и съвременните образователни стратегии може да се открие в актуалните учебни програми. (Наредба № 5, 2015, Прил. №18) Още в далечната 1922 г. се залага на обръната структура при формирането на музикални компетенции. Каквото и умение за музикална дейност да е във фокуса на образователното събитие, то винаги се предхожда от емоционална отзивчивост или от отношение към обекта. Знанието се проявява на по-късен етап, когато се анализира звуковата материя. Важно е да се отбележи, че в трудът на Д. Бойчев не се коментира слушането на инструментални жанрове, липсва акцент към корелативните теми: музикални форми, стил и жанр на музикалното произведение, композитор и произведение. Области като история на музиката и познаване на музикални произведения от световната музикална култура, инструментознание не са включени и при подготовката на учителите в летните курсове. Възможно е този значим дял от музикалната култура да е игнориран поради особеностите на организация на такива педагогически дейности и сравнително ранния етап от развитието на музикалнопедагогическите възгледи

Сравнявайки основните теми в учебната програма за първи прогимназиален клас, предложени от Д. Бойчев и глобалните теми от учебната програма на четвърти клас от начален етап на общообразователното училище

ясно се очертава по-голямото разнообразие, в полза на съвременния модел. Освен пеење и ограмотяване са включени теми като: ритмичен съпровод, елементи на музикалната изразност, музикални жанрове, музика и танц и др.. По отношение на темата „Българска народна обредност и фолклор“, Бойчев коментира липсата на държавна политика за съхранение на българския фолклор. Той подобно на Иван Камбуров (Камбуров, 1932) критикува интонационната среда в градовете, обръщайки внимание на доминиращата шлагерност и европейска поп култура. Проведената от него анкета с 849 деца показва, че колкото е по-голямо населеното място, толкова по-малко се познава българската музика и единствено в Бургас резултатите са удовлетворяващи. Сто години след написването на неговите методически бележки сме свидетели на пренаситена интонационна среда, съчетаваща не само европейските, а и афро и латиноамериканските, и азиатски сонорни структури, но в учебната програма по музика много по-регламентирано и методично е заложено изучаването на фолклора и не само като песенен, а и като специфика на фолклорните области.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От позицията на едновековно времево разстояние можем да заключим, че Димо Бойчев е с визионерски идеи по отношение на вокалната култура. Независимо, че никъде не коментира понятието „певческа култура“, наричайки го „пение“, той структурира модел с ясни стандарти и критерии по отношение на музикалната дейност и проектира приложение на усвоеното в ансамблови музикални структури. Изключително значим е приносът му към хоровите формации и най-вече уникалните и идентични само с българското хорово изкуство „Детски китки“. Своеобразната посока на развитие на училищната песен и певческата дейност имат своята трансверсия в полето на съвременната музикалнообразователна практика.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Бойчев, Д. (1922). Пението в първоначалните училища и народните прогимназии. Нотен печат С. М. Стойков, София.
- Делирадева, Я. (2020). Движение и жест при обучението на детските и юношески хорове. Сборник с доклади от международна научна конференция: Еволюция срещу революция или за моделите на развитие 17 – 19 септември, 378-386, Русе.
- Делирадева, Я. (2021). Методът Евритмика на Емил Жак Далкроз. Общо приложение и предимства в хоровата работа с деца и юноши. Трета международна научна конференция: Наука, образование и иновации в областта на изкуството, 121-128, Пловдив.
- Камбуров, И. (1932). Музика и народ. Ив. Г. Игнатов & Синове, София.
- Мангова, Б. (2020). Основни проблемна музикалното образование в Българското училище от 20-те до началото на 40-те години на XX век в социокултурния контекст на времето. Годишник на Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ – ФНОИ, 113, 55-79, София.
- Матева, Е. (2022). Камерно-вокален цикъл „Песни и танци на смъртта“ от М. Мусоргски – история на създаването. Годишник – Тракийски университет. Педагогически факултет, Т. 19. Стара Загора, 266 – 273. ISSN: 1312-286X DOI: 10.15547/YbFE.2022.25.
- Мевсим, Х. (2023). Музикално-педагогическата дейност на учителя Димо Бойчев в Истанбул (1923–1935). Любословие – годишно списание за хуманитаристика, 23, 235-259, Шумен.
- Мевсим, Х. (2020). Спомените на учителя Димо Бойчев за Българското трикласно училище "Йосиф I" в Истанбул", Известия на Държавните архиви, 119, 88-127, София.
- НАРЕДБА № 5 от 30 ноември 2015 г. за общообразователната подготовка, Държавен вестник, бр.95 от 8.12.2015 г.
- Сидерова, Д. (2024). Литературният текст в предучилищното образование като средоточие на изкуства: гледната точка на бъдещи детски учители. The Norwegian Journal of Development of the International Science, 114, 58-61.